

Jaume DE PUIG I OLIVER
Institut d'Estudis Catalans

EL PROCÉS EN MATÈRIA DE FE DE NICOLAU EIMERIC, O. P.,
CONTRA SANT VICENT FERRER, O. P.

*The trial on matters of faith of Nicolau Eimeric, O. P.,
against saint Vicent Ferrer, O. P.*

Resum: Del procés en matèria de fe actuat per l'inquisidor Nicolau Eimeric entre 1391/2 i 1394 contra Vicent Ferrer, O. P. i col·laborador del futur papa Benet XIII, només n'hi ha referències en les acusacions que es van fer l'any 1399 i durant el concili de Pisa (1408) contra Benet XIII, titllant-lo de fautor dels heretges i retraient el cas de Vicent Ferrer, condemnat per Eimeric perquè havia predicat que Judes s'hauria salvat. No obstant l'acció inquisitorial, Ferrer fou protegit pel papa Luna, el qual, just després d'ésser elegit, va fer cremar el procés instruït per l'inquisidor. Es publiquen el testimoni del card. Giffoni (1399) i les deu declaracions sobre el procés obert per Eimeric contra Ferrer i liquidat pel papa obtingudes l'any 1408, quan el concili de Pisa va obrir procés a Benet XIII, acusant-lo, entre altres coses d'ésser fautor de l'heretgia. La documentació és als Arxius Vaticans. En un segon moment l'autor estudia la situació dels tres personatges i les seves relacions mútues. Benet XIII defensà Vicent Ferrer, i se serví de l'inquisidor bo i parant-li els peus. La política del papa Luna es distingí al començament del seu pontificat per l'ànsia de no crear divisions dins la seva obediència, quan la seva legitimitat encara no havia estat atacada a fons pels seus aliats principals. A la llarga, Vicent Ferrer l'abandonaria.

Mots clau: Arxiu del Vaticà, Benet XIII, Vicent Ferrer, Nicolau Eimeric, Cisma d'Occident, heretgia, procés inquisitorial.

Abstract: On the trial on matters of faith led by inquisitor Nicolau Eimeric between 1391/2 and 1394 against Vicent Ferrer, O. P., the future collaborator of the soon to be Pope Benedict XIII, there are only references in the accusations made in 1399 and during the Pisa Council (1408) against Benedict XIII in which they call him a supporter of heretics reproaching him the case of Vicent Ferrer, condemned by Eimeric because he had preached that Judas would be saved. Despite the inquisitorial action, Ferrer was protected by Pope Luna, who, just after being elected, burned the process instructed by the inquisitor. The witness of cardinal Giffoni (1399) is published here along with the ten statements on the trial opened by Eimeric against Ferrer and ended by the pope, statements which were obtained in 1408, when the Coun-

cil of Pisa opened a trial against Benedict XIII, accusing him, among other things, of being a proponent of heresy. The documentation is in the Vatican Archives. In a second moment, the author studies the situation of the three personalities and their mutual relations. Benedict XIII defended Vicent Ferrer, and stopped him. Pope Luna's policy was distinguished at the beginning of his pontificate by his desire not to create divisions within his obedience, when his legitimacy had not yet been thoroughly attacked by his main allies. In the long run, Vicent Ferrer would abandon him.

Keywords: Vatican Archive, Benedict XIII, Vicent Ferrer, Nicolau Eimeric, Schism of the West, heresy, inquisitorial process.

BIBLIOGRAFIA SUMÀRIA

a) Fonts:

Ms. Vat. Ottob. 2356, f. 401rv, 436r-439r.

Archivo Segreto Vaticano, Armari 54, t. XXIII, de Schismate, f. 144r-153r; t. XXV, f. 48r-55v; t. XXVII, f. 169r-178r .

b) Estudis i referències:

Edmundus MARTÈNE et Ursinus DURAND, *Thesaurus novus anecdotarum*, t. II, Lutetiae Parisiorum 1717, p. 1182.

Pierre FAGES, *Notes et documents de l'histoire de saint Vincent Ferrier*, París 1905, p. 95.

Franz EHRLE, *Martin de Alpartils Chronica actitatorum temporibus domini Benedicti XIII (Quellen und Forschungen aus der Geschichte, XII). Band I: Einleitung. Text der Chronik, Anhang ungedruckter Aktenstücke*, Paderbron 1906, XLII + 616 p.

Mathieu-Maxime GORCE, *Les bases de l'étude historique de Saint Vincent Ferrier*, París 1923.

ID., *Saint Vincent Ferrier (1350-1419)*, París 1924.

Siegmund BRETTE, *San Vicente Ferrer und sein literarischer Nachlass (Vorreformationsgeschichtliche Forschungen, 10)*, Münster 1924 (entre p. 40-41).

Augustin FLICHE, *Benoît XIII et saint Vincent Ferrier*, dins «Annuaire de la Société des Amis du Palais des Papes et des monuments d'Avignon», 15 (1926), 33-49.

Clemens SCHMITT, *La position du Cardinal Léonard Giffoni O. F. M. dans le conflit du Grand Schisme d'Occident*, dins *Archivum Franciscanum Historicum*, L (1957), 273-331; LI (1958), 25-72, 410-472.

Claudia HEIMANN, *Nicolaus Eymerich (vor 1320-1399)*, praedicator veridicus, inquisitor intrepidus, doctor egregius. *Leben und Werke eines Inquisitors*,

(*Spanische Forschungen der Görresgesellschaft. Band 37*), Münster, Aschendorff Verlag 2001, 143-145.

Aquesta comunicació vol parlar d'una cosa que en el passat va tenir una existència efímera. Sembla cert —i aquest punt quedarà verificat— que Nicolau Eimeric va processar sant Vicent Ferrer en matèria de fe i que el procés, apel·lat per Ferrer, va anar a parar a mans de dos cardenals. També sembla cert que el procés no va tenir cap efecte de cap mena sobre sant Vicent, ni en vida ni en el procés de la seva canonització, per obra i gràcia de Benet XIII.¹

Aquests, doncs, són els personatges dels quals caldrà parlar en aquesta comunicació, simple nota a peu de pàgina en el nostre congrés vicentí.

Les fonts d'informació són indirectes i totes provenen d'un context que pròpiament no és ni eimericià ni vicentí: és el context del gran Cisma d'Occident, que a la Corona d'Aragó va afectar ben bé tres generacions (1378-1429), bo i desencadenant una confusió gairebé ingovernable.² Les fonts que avui presentarem no són, probablement, les úniques que forneixen materials per a la qüestió que intentem esbrinar. La massa documental ingent generada pel Cisma potser mai no serà explorada en la seva totalitat; fa comprendre que els homes que van viure i tenir algun paper en aquell període foren agitats per vents de tots els quadrants, fins al punt, per exemple, que el nostre sant Vicent passà de l'obediència cega a la causa avinyonesa a la sostracció d'obediència a Benet XIII, predicant un any una cosa (1380)³ i un altre any la

1. Per al qual cf. *Enciclopedia dei Papi*, II, 606-610.

2. Per a una bibliografia sumària sobre el Gran Cisma, cf. C.-J. HEFELE – J. LECLERCQ, *Histoire des conciles d'après les documents originaux. Nouvelle traduction française faite sur la deuxième édition allemande corrigée et augmentée de notes critiques et bibliographiques*, t. VII, Première partie, París 1916; VALOIS, *La France et le grand schisme*, t. IV. Per a les repercussions de tota mena que va tenir a les terres catalanes, hom pot veure els volums editats en ocasió del sisè centenari del Cisma, en particular el darrer, AA. VV., *El Cisma d'Occident a Catalunya, les Illes i el País Valencià. Repertori Bibliogràfic. VI Centenari del Cisma d'Occident. Commemoració sota el patronatge de l'Institut d'Estudis Catalans*, Barcelona 1979, 248 p. Cal esmentar a més, entre moltes altres aportacions recents, alguns dels treballs dedicats als concilis celebrats aleshores: Johannes HELMRATH, *Das Basler Konzil 1431-1449. Forschungsstand und Probleme*, 1987; Walter BRANDMÜLLER, *Das Konzil von Pavia-Siena 1423-1424*, Munster, Aschendorff 1974; *Papst und Konzil im Grossen Schisma, 1378-1431*, Paderborn-München-Wien-Zürich, Ferdinand Schöningh 1990; *Das Konzil von Konstanz, 1414-1418*, Paderborn, Schöningh 1991-1997; AA. VV., «Le concile de Perpignan (15 novembre 1408-26 mars 1409). Actes du colloque international (Perpignan, 24-26 janvier 2008)», Perpignan, Impr. du Midi 2009-2010; Prim BERTRAN I ROIGÉ, *L'Església catalana en el marc del concili de Perpinyà (1508-1409)*, Perpinyà, Trabucaire 2010; AA. VV. *Das Konstanzer Konzil. Katalog 1414-1418*, 2014; AA. VV., «Perpignan 1415: Un sommet européen à l'époque du Grand Schisme d'Occident», Berlin, Lit Verlag 2018; Ansgar FRENKEN, *Reform oder Papstwahl: das Konzil in der Zerreissprobe. Einer innerkonziliare Auseinandersetzung zwischen 'Mehrheit' und 'Minderheit? Auf dem Konstanzer Konzil*, dins «*Annuario Historiae Conciliorum*», 49 (2020), 281-308.

3. Cf. Claudien CHEVROLET, Patrizia CONFORTI, Paul-Bernard HODEL, *Le Tractatus de moderno ecclesie scismate de saint Vincent Ferrier (1380): édition et étude*, Fribourg 2009.

contrària (1416). El fet és que la paperassa arxivística d'una crisi institucional sense precedents, que dura cinquanta anys, informa *també* i de manera gairebé tangencial, que el papa Benet XIII, tot just elegit (1394), va fer desaparèixer el procés d'Eimeric contra sant Vicent Ferrer. Amb aquesta bona notícia —perquè al capdavant en comptes de condemnar un frare es va calar foc a uns papers— aquesta comunicació es podria donar per acabada.

I. ELS TESTIMONIS

1. *Cardenal Leonardo Rossi de Giffoni (1378-1407)*

El testimoni més antic de la trifulca són les *Allegationes domini cardinalis de Giffono contra papam* (o tractat *Ex septuplici medio*), i el tractat *Pro fundatione* (1399 in), totes dues obres del cardenal Leonard de Giffoni, primer avinyonista, el 1398 rebel a Benet XIII i el 1403 reconciliat amb ell.⁴ Les dues obres del cardenal són datables entre l'estiu i la tardor del 1398.

El testimoni de Giffoni es conserva en tres versions:

a) Archivo Segreto Vaticano, *De Schismate Urbani VI*, armari 54, t. 23, f. 144r-153r. Aquest manuscrit va pertànyer al cardenal de Pamplona, Martín de Zalba, que va estampar sobre l'incipit: «Dominus de Giffono contra papam». És conegut amb el títol de l'incipit: *Ex septuplici medio*.

b) Archivo Segreto Vaticano, *De Schismate Urbani VI*, armari 54, t. 25 f. 44r-51v. Porta per títol «Allegationes contra dominum nostrum quibus est respondendum». Conté addicions marginals posteriors d'una altra mà, de molt mal llegir, possibles notes o crides per a respondre ulteriorment a l'escrit acusatori del cardenal Giffoni.

c) Archivo Segreto Vaticano, *De Schismate Urbani VI*, armari 54, t. 27, f. 169r-178r, intitulat per una mà posterior també de mal llegir: «Allegationes domini cardinalis de Gifono contra papam, responsiones...».⁵

Schmitt, *o. c.*, 35, indica les edicions parcials que en van fer Raynaud i Ehrle.

4. Per al cardenal Giffoni, cf. EUBEL, I, 26; Clément SCHMITT, O. F. M., *La position du cardinal Léonard de Giffoni, O. F. M. dans le conflit du Grand Schisme d'Occident*, dins «Archivum Franciscanum Historicum», L (1957), 273-331; LI (1958), 25-72; 410-472.

5. Les tres versions les va assenyalar Michael SEIDLMEYER, en *Die spanischen «Libri de Schismate» des Vatikanischen Archivs*, dins «Gesammelte Aufsätze zur Kulturgeschichte Spaniens (Spanische Forschungen der Görresgesellschaft, Reihe I, Band 8)», Münster i. Westfalen 1940, 257s. Extrems del text de Giffoni es troben en dues obres que impugnen els seus punts de vista: a) *Sicut dicit Isidorus* (Archivo Segreto Vaticano, *De Schismate Urbani VI*, armari 54, t. 23, f. 154r-198v; t. 25, f. 82v-102v) i *Responsurus ad rationes* (Archivo Segreto Vaticano, *De Schismate Urbani VI*, armari 54, t. 23, f. 41r-71r).

El text de Giffoni és remarcable per les circumstàncies en què fou elaborat i difós. El 27 de juliol del 1398 Carles VI, rei de França, signava el decret de sostracció d'obediència a Benet XIII, com a primer pas per acabar el Cisma mitjançant la *via cessionis*. El primer de setembre següent el decret reial que prohibia l'ajut al papa Benet XIII era intimat als clergues francesos d'Avinyó i a tots els estrangers, a aquests sota pena d'expulsió. Immediatament el palau papal era assetjat pel cèlebre capità francès Boucicaut. La major part dels cardenals de Benet XIII es van passar al rei de França. Ara els tocava de justificar la decisió presa, car ells mateixos havien elegit Pero de Luna i l'havien presentat a tothom com el successor legítim de sant Pere. Tres cardenals s'hi van posar: Pierre de Thury,⁶ Simon de Cramaud,⁷ i Giffoni. Van fer servir l'únic atot argumental que tenien a mà: Benet XIII s'havia tornat herètic i cismàtic. El text de Giffoni, que no hem d'analitzar des del punt específic de la problemàtica del Cisma, té l'interès d'oferir la versió més detallada —en resum— del sermó de Vicent Ferrer en el qual es deia que Judes era salvat.⁸

1) [Ar. Seg. Vat., armari 54, vol. 23, f. 142r] «Septimo principaliter et ultimo probatur per medium defensionis, videlicet heretice pravitatis, quod hic homo est vehementer suspectus de detestabili heresi et horrenda, quod manuducitur tali modo.

«Quicumque scienter et a proposito defendit hereticum, manifeste precipiens iudici, ad quem spectat facere iusticiam de hereticis iam convictis, ut ad huiusmodi iusticiam non procedat, sed si quos processus contra aliquem talem hereticum habeat, sibi tradat, quem processum tandem sibi traditum comburit in favorem heresis et heretici prelibati, ne possit ulterius convici de heresi huiusmodi aut puniri, talis inquam suspectus de heresi est dicendus exemplo Anastasii, qui communicavit Fotino adherenti Achacio heretico, de quo habetur in canone [c. 9, D. XIX]; sed hic homo de quo nunc agitur existens papa precepit expresse, frequencius, vicibus iteratis fratri Nicholao Eymerici, ordinis predicatorum, sacre theologie magistro, inquisitori heretice pravitatis in regno Aragonie, quod processus quos fecerat et habebat autenticos contra fratrem Vincencium eiusdem ordinis, confessorem eiusdem hominis de presenti, in quibus erat delatus et convictus [f. 142v] iuridice de heresi detestanda, ista videlicet:

«qualiter in quadam die parasceve coram magna multitudine populi predicavit, quod Iudas proditor, postquam Christum vendiderat et postquam

6. Van publicar extrets de la seva declaració RAYNAUD, *Annales Ecclesiastici*, ad annum 1398 num. 17, XXVII, 20 s; N. VALOIS, *La France et le Grand Schisme*. Tome III, París 1901, 193, nota 3; Franz EHRLE, *Martin de Alpartils Chronica actitatorum temporibus domini Benedicti XIII. Zum erstenmal veröffentlicht von F. E. Band I: Einleitung. Text der Chronik, anhang ungedruckter Aktenstücke* (Quellen und Forschungen aus dem Gebiete der Geschichte, XII), Paderborn 1906, 409, nota 3.

7. Cf. Franz EHRLE, *o. c.*, 410, nota 3.

8. Reproduïm el text pres de SCHMITT, *o. c.*, 70-71.

fuerat dampnatus ad crucis patibulum per Pilatum vera ac contritiva et salutaris penitencia motus quesivit totis viribus humiliter ad Christum accedere et petere sibi veniam de vendicione sua proditoria, sed propter pressuram gencium Christum sequencium et circundancium ad Montem Calvarie ad Christum appropinquare non valens, dixit in corde suo: 'Ex quo ad Christum accedere non valeo pedibus corporis, saltem occuram sibi in Calvaria gressu mentis, ibidemque sibi veniam postulabo'. Quod et fecit laqueo se suspendens, eiusque inde anima ad Christum abiit in loco predicto Calvarie, ibidemque sibi veniam petiit, quam a Christo obtinuit indilate. Deinde cum Christo ascendit in celum et sic cum electis aliis eius anima est beata.

«Quem quidem processum predictus inquisitor copians ad cauthelam, predictam copiam, licet male libenter invitus, tradidit huic homini existenti tunc temporis in papatu. Qui quidem homo, de quo nunc agitur, in favorem dicti fratris Vincencii, sui confessoris, predictam copiam, licet autenticam, conbussit seu conburi fecit, ad finem ut predictus frater Vincentius in sua fama remaneret illesus, eiusque heresis tam horrenda per combustionem huiusmodi perpetuo sopiretur. Huius autem rei, qualiter predictus inquisitor hec omnia manifestaverit cum querela de dicto homine, sic favente inordinate dicto fratri Vincentio heretico seu convicto de heresi, et qualiter ipse homo ex relatione prefati inquisitoris dictum processum conbusserat [pàg. 413] seu conburi fecit, testes sunt plures domini cardinales, quibus inquisitor predictus retulit singula per ordinem supradicta».

L'autor de la resposta a aquesta acusació, continguda al text anònim *Sicut dicit Isidorus*, esmentat suara a la nota 5, diu [f. 189v]: «Ad septimum argumentum, quod eciam consistit et fundatur in relatione facta per inquisitorem, cuius conscienciam ignoro ac verba eius et processus, nolo nec possum affirmative vel negative respondere, tum eciam quia dominus noster huius rei veritatem clare novit, et possem aliquid quod non consonaret sue menti scribere. Modicum tantum est apreciandum nec habet veritatis similitudinem, presertim quia domini cardinales in sua potestate habuerunt confessorem, postquam exivit de palacio. Fuit enim multis diebus in monasterio fratrum predicatorum Avinionis, ut eciam possent eum capere; et tamen nullam fecerunt sibi novitatem. Et non est verisimile quod, si scirent eum hereticum vel eciam opinarentur a veritate fidei deviasse, non dissimulassent; alais videntur fautores pravitatis heretice et dampnati heretici, cui, cum possent et teneantur, non obviarent».

2. Jean Gerson

El segon testimoni és el que va estampar Jean Gerson a les seves *Replicaciones*, llibre escrit entre l'abril i el maig del 1402, gairebé un any abans que França restituis l'obediència a Benet XIII (28 maig 1403). L'escrit de Gerson

és gairebé contemporani de la petició que va fer la Universitat de Tolosa del Llenguadoc de restituir l'obediència al papa d'Avinyó (16 abril 1402). Tot i que França ja es repensava de la sostracció del 1398, Gerson continuava blasfemant Benet XIII com heretge. A Vicent Ferrer l'anomena simplement «frater Vincentius», perquè en aquell any 1402 ja en feia tres que havia començat la seva intensa campanya de predicacions i era a bastament famós. Desconeixem d'on treu Gerson la seva informació; cal remarcar, però, que segueix en substància el relat de Giffoni, ometent detalls pintorescos:⁹

«Septimo probatur ex facto fautoriae schismatis fratris Vincentii confessoris sui contra fratrem Eymerici inquisitorem in regno Aragoniae; comburi enim fecit processus inquisitorum illius in quibus habebatur quomodo frater Vincentius praedicaverat in die Parasceves qualiter Judas voluerat quaerere veniam a Christo dum duceretur ad crucem, sed propter multitudinem non potuit; immo dixit quod occurreret ei gressu mentis et ita fecit se suspendens, cuius animam statim quaesivit veniam a Christo et obtinuit».

3. *El procés de Pisa contra Benet XIII i Gregori XII*

El 1408 els cardenals de les dues obediències han convocat el concili de Pisa, que l'any 1409 declara deposats Benet XIII i Gregori XII i elegeix un tercer papa, Alexandre V.¹⁰ La deposició dels dos papes s'orquestra en el procés corresponent, on almenys deu testimonis evoquen l'episodi de la crema del procés de Nicolau Eimeric contra Vicent Ferrer. Les declaracions dels testimonis es llegeixen al ms. vat. Ottob. 2356, un arsenal d'arguments de tota mena contra Gregori XII i Benet XIII, i constitueixen un bloc informatiu que cal prendre en consideració per la seva coherència.¹¹

3.1. *Gautier le Gras, prior general de l'Hospital*

[Ottob. 2356, f. 400v] «Eadem die lune vicesimaseptima dicti mensis Maii fuit examinatus loco predicto coram dominis Bernardo, abbate monasterii de Podiobonitis, et Matheo Canygui, commissariis prefatis per nos notarios predictos, venerabilis [f. 401r] et religiosus vir frater Galterus Crassi, decretorum doctor, prior generalis ordinis sancti Ierhosolimitani, quinquaginta anno-

9. Jean GERSON, *Replicationes*, dins *Jean Gerson. Oeuvres Complètes. Vol. VI: L'oeuvre ecclésiologique (253-291)*, París 1965, 35-42.

10. Per al concili de Pisa, cf. AA. VV., *Die Konzilien von Pisa (1409), Konstanz (1414-1418) und Basel (1431-1449)*, 2007; Hélène MILLET, *Le Concile de Pise: qui travaillait à l'union de l'Eglise d'Occident en 1409*, Brepols, Turnhout 2010.

11. En va publicar extrets Franz EHRLE, *Martin de Alpartils, o. c., Der Prozess gegen den heiligen Vincenz Ferrer*, p. 404-406, 412.

rum etatis sue vel circiter, ut dixit et ex ipsius facie inspectione apparebat, testis productus, retentus, examinatus et admissus, qui per suum prestitum iuramentum dixit super dictis articulis ut sequitur:

«Et primo super primo dictorum articulorum articulo incipiente: *Item postquam ipse Benedictus* etc., interrogatus idem [pàg. 405] testis dixit se nichil aliud de in ipso articulo contentis scire, nisi quod audiuit publice dici a pluribus et diuersis personis et pro notorio habetur apud multos, qui tunc sequebantur Romanam curiam in Avinione, quod idem dominus Benedictus quendam magistrum fratrem Vincencium, professorem sacre pagine et ordinis Praedicatorum, qui per inquisitorem Aragonie fuit convictus de hoc quod asseruerat in sermone publice facto ad populum, quod anima Iude erat saluata, et cum de hoc condempnatus fuisset, appellauit ad curiam Romanam, appellationeque pendente et causa huiusmodi commissa domino Albanensi cardinali, requisiiuit dominus Petrus de Luna, tunc cardinalis, dominum Albanensem predictum, ut dimitteret processum huiusmodi super dicta heresi dormire, donec ipse dominus Petrus reuerteretur de Francia, ubi tamquam legatus intrabat, per dominum Clementem deputedus; et quod seruicio dicti magistri Vincencii indigebat. Postea dictus dominus Petrus de Luna, cardinalis, reuersus de Francia ad curiam, assumptus fuit in papam, [f. 401v] et eo assumpto mandavit pro dicto processu contra dictum dominum Vincencium facto, et tunc, recuperato processu, imposuit iudicibus dicte cause ac parti silentium et fecit eundem in presencia sua cremari. Et credit ipse tetis predicta que dixit et deposuit fore publica, vera et notoria in dictis locis.

«Interrogatus idem testis, si dictus dominus Benedictus retinuit dictum Vincencium apud eum, dixit quod sic, quia hoc vidit; causam sciencie reddens, quia adhuc tenet eum Perpignani, prout publice dici audiuit pluries a diuersis personis.

«Interrogatus idem testis, qualis homo sit dictus Vincencius, dixit quod est magnus predicator ad populum et ad eundem dictum Benedictum multa bona predicat, sed ad partem in camera sua dicit et dogmatizat ad ipsum venientibus multa mala; causam sciencie reddens quia consueuit dictus Vincencius dicere in sermonibus suis publicis: ‘Si quis vult scire, quis sit verus papa, veniat ad cameram meam, et ego dicam sibi’; quasi uellet dicere, ut credit ipse testis, quod hoc haberet a Spiritu Sancto. Et hoc etiam facit, ut confirmat (*sic*) factum domini Benedicti. Et hoc sciunt multi; causam sciencie reddens, quia ipse testis sepius dici audiuit a multis in diuersis locis».

3.2. *Germà Florenci, decretista*

[F. 404v] «Eadem die vicesimaseptima mensis maii fuit examinatus loco predicto, videlicet sacristia fratrum Carmelitarum, coram Reuerendo patre domino Leonardo, episcopo firman., ac Matheo Canygui, comissariis predictis

per nos, notarios predictos, venerabilis vir Germanus Florencii, licentiatus in Decretis, quadraginta quinque annorum etatis sue vel circiter, testis productus, iuratus et admissus, qui, medio suo iuramento prestito, dixit et deposuit super dictis articulis sicut sequitur:

«Et primo super primo dictorum articulorum articulo incipiente: *Item postquam ipse Benedictus* etc., interrogatus idem [pàg. 405] testis dixit quod audiuit publice dici in Auinione et eciam hic in Pisis a pluribus notabilibus viris, quod, cum quidam frater Vincencius, magister in theologia, ordinis predicatorum, esset accusatus per inquisitorem Aragonie ex eo quod dixisset quod anima Iude esset saluata et quod causa per appellationem interiecta fuisset ad curiam Romanam per dictum dominum magistrum Vincencium et commissa dominis cardinali Albanensi et de Tureyo, ipse dominus Petrus de Luna, tunc cardinalis et postea assumptus in papam, fecit tempore, quo fuit papa, dictos processus habitos in dicta [f. 405r] causa ad se venire, quos ex post fecit coram se cremari».

3.3. Jean de Seilhons

[F. 406v] [27 maig 1409] «Eadem die lune vicesimaseptima dicti mensis Maii predicti fuit examinatus loco predicto coram dominis Bernardo, abbate monasterii de Podiobonitis, et Matheo Canygui, commissariis prefatis per nos notarios predictos, venerabilis et circumspetus vir, magister Iohannes de Selhons, licenciatus in utroque iure, decanus Tucensis etatis xxxv annorum etatis sue vel circiter, ut etiam ex aspectu sue faciei apparebat, testis productus, iuratus et admissus, qui medio suo iuramento prestito, dixit et deposuit super dictis articulis prout sequitur.

«Et primo super primo dictorum articulorum articulo incipiente: *Item postquam ipse Benedictus*, etc., interrogatus idem [pàg. 406] testis, dixit se de articulo predicto nil scire, nisi de vno casu, videlicet de magistro Vincencio, sacre pagine professore, qui fuit accusatus de heresi coam magistro Nicolao, inquisitore Aragonie, scilicet quod dixerat animam Iude salvatam et super hoc [f. 407r] coram eodem inquistore causa ventilata conuictus idem magister Vincencius, ut credit ipse testis loquens, condempnatus fuit. Et dixit idem testis, quod dominus Petrus de Luna fouit et eripuit eum ab huiusmodi condempnacione et accusacione; causam sciencie reddens, quia fecit sibi portare processum et combussit eum seu comburi fecit. Et deinde ipse dominus Petrus de Luna ipsum magistrum Vincencium in suum confessorem recepit. Et deinde dixit quod, licet articulus contineat quod dominus Benedictus, postquam assumptus fuit ad papatum, etc., hoc tamen, quod deposuit, fuit antequam assumeretur, videlicet processus actitatio; combustio vero processus, an ante vel post facta fuerit, non recordatur. Audiuit tamen ipse testis huiusmodi processus combustos fuisse a pluribus magistris in sacra pagina et aliis notabilibus personis».

3.4. *Pere Fabre, paborde de Riez*¹²

[F. 417r] [28 maig 1409] «Eadem die martis vicesima octava supradicti mensis maii [f. 417v] fuit examinatus dominus Petrus Fabri, prepositus ecclesie Regensis, litterarum apostolicarum scriptor et abbreviator, etatis sue triginta annorum vel circiter, testis productus, receptus, iuratus et admissus qui, medio suo prestito iuramento, dixit et deposuit super dictis articulis in dicta sacristia fratrum Carmelitarum coram prefatis dominis Abbate monasterii de Podiobonitis, et Matheo Canigi, commissariis et examinadoribus predictis, et per nos notarios predictos interrogatus ut sequitur.

«Et primo super primo articulorum articulo incipiente *Item postquam*, etc., interrogatus idem testis quid sibi constaret de contentis in dicto articulo, dixit se tantum scire de contentis in eodem quod cum essent formati certi processus contra magistrum Vincencium ordinis predicatorum, confessorem domini Benedicti, super certis heresibus per inquisitorem heretice pravitatis provincie Aragonie tempore quo dictus dominus Benedictus erat in minoribus constitutus, cuius familiaris erat ipse frater Vincencius. Qui dominus Benedictus postquam assumptus fuit ad papatum, nolens quod precederetur super dictis heresibus, mandavit dicto inquisitori, ut apportaret sibi originale processum, quo habito in ignem ipse proiecit.

«Interrogatus idem testis de causa sciencie sui dicti, dixit premissa audivisse a domino cardinali de Tureyo, qui eadem audiuerat ab inquisitore predicto, quando dominus Benedictus processus receperat et in ignem proiecerat, ipso inquisitore presente, et premissa audiuit etiam ab aliis in diuersis locis».

3.5. *Dominicus Poc, teòleg*

[F. 423r] [28 maig 1409] «Eadem die martis XXVIII die mensis maii fuit examinatus venerabilis vir dominus Dominicus Parvi, magister in theologia, quinquaginta sex annorum etatis sue, testis coram dictis dominis Leonardo, episcopo firman., et Matheo Canigui, commissariis prefatis, et per nos, notarios supradictos, in loco predicto, videlicet, prefata sacristia fratrum Carmelitarum, qui per iuramentum suum prestitum dixit ut sequitur.

«Et primo super primo articulorum articulo incipiente *Item postquam*, etc., interrogatus idem testis quid sibi constaret de contentis in dicto articulo, dixit sibi nichil aliud constare quam quod audiuit a multis dominis cardinalibus, prelatibus ac aliis notabilibus viris Parisius et alibi, quod postquam Benedictus fuerit assumptus ad papatum, mandavit certum processum in causa heresis contra magistrum Vincencium, suum confessorem, factum per inquisitorem heretice pravitatis de Aragonia, ad se portari, quem processum ipse dominus

12. Futur bisbe de Riez (1413-1416): Cf. *Dictionnaire de Biographie Française*, t. XIII, col. 412.

Benedictus in ignem proiecit ante dictum magistrum Vincencium, penes se et in suo seruitio retinuit et adhuc retinet, quamvis convictus fuerit de heresi non modica».

3.6. Joan Bernat, arxiprest de l'església de Poitiers

[f. 428v] «Eadem die mercurii vicesimanona die mensis maii fuit examinatus venerabilis vir magister Johannes Bernardi, archipresbiter ecclesie Pictaensis, quinquaginta annorum etatis sue uel circiter, testis productus, receptus, iuratus et admissus qui per [f. 429r] per iuramentum suum prestitum coram dictis dominis Bernardo, abbate monasterii de Podiobonicis, et Matheo Canigui, examinadoribus et comissariis predictis, et per nos, notarios infrascriptos, ostensis primitus eidem testi dictis articulis, eis que per eum singulariter visis, perlectis et ut asseruit, per ipsum plene intellectis, dixit et deposuit super eisdem articulis prout et quemadmodum in duabus papiriis foliis manu sua propria, ut dixit, scriptis, et per eum ibidem de verbo ad verbum successiue perlectis, tenoris infrascripti plenius continetur et habetur, in prefata sacristia fratrum Carmelitarum.

«Et primo super primo articulorum articulo incipiente *Item postquam ipse Benedictus*, etc., ac interrogatus quid sibi constaret de contentis in dicto articulo, dixit idem testis quod erat notorium et publicum in auinione quod quidam frater Vincencius fuerat accusatus de heresi, sed non recordatur de casibus, nisi quod ipse frater vincencius assererat quod anima Jude scariotis, proditoris Jhesu Christi, erat saluata, et magnus processus fuit factus contra dictum fratrem Vincencium, quem processum, sicut communiter asseritur, ipse Benedictus cum fuit assumptus ad papatum habere voluit, et ipsum totaliter annullauit, sic quod ex post non fuit factus sermo».

3.7. Carolus de Cusaco, literat

[f. 433r] «Eadem die mercurii vicesimanona supradicti mensis maii fuit examinatus discretus et honestus vir Carolus de Cusaco, laicus litteratus magalonensis [f. 433v] diocesis, Reuerendissimi in Christo patris et domini Johannis episcopi Ostiensis, sacrosancte Romane ecclesie cardinalis, scutifer, quinquaginta quinque annorum etatis sue vel [circiter], testis pro parte dictorum promotorum productus, iuratus, receptus et admissus in huiusmodi causa, deposuit super dictis articulis coram dictis dominis Abbate monasterii de Podiobonitis, et Matheo Canigui, commissariis et executoribus prefatis et per nos, notarios supradictos interrogatus in dicta sacristia fratrum Carmelitarum prout infra sequitur.

«Et primo super primo articulorum articulo incipiente *Item postquam ipse Benedictus*, etc., interrogatus idem testis quid sibi constaret de conten-

tis in dicto articulo, respondit quod de contentis in eodem articulo nichil sciret de scientia sua, sed bene audiuit dici a multis personis quod dictus Benedictus quando fuit in papam assumptus facti comburi quendam processum factum in causa heresis contra suum confessorem nuncupatum magister Vincencius, et imposuit silentium ne de cetero contra procederetur».

3.8. *Bertran Rudolf, bisbe de Digne*¹³

[*f. 436r*] «Eadem die mercurii vicesimanona supradicti mensis Maii fuit examinatus Reuerendus in Christo dominus frater Bertrandus Episcopus Dignensis, sacre Theologie magister, testis pro parte dictorum promotorum productus, iuratus, receptus et admissus in huiusmodi causa deposuit super dictis articulis coram dictis dominis Bertrando, Abbate monasterii de Podiobonitis, et Matheo Camugui, commissariis et examinadoribus prefatis, et per nos, notarios supradictos, interrogatus in dicta Sacristia fratrum Carmelitarum prout infra sequitur.

«Et primo super primo dictorum articulorum articulo incipiente Item *Postquam* etc. Interrogatus idem testis quid sibi constaret de contentis in dicto articulo, respondit dictus testis et dixit suo medio juramento ibidem prestito quod audiuit contenta in dicto articulo publice dici in Auenione et locis vicinis. Addens ipse tesis quod audiuit circa materiam dicti articuli a dominis Albanensi et Tureyo cardinalibus, quod processus facti contra quendam fratrem vincencium, ordinis fratrum predicatorum, in causa fidei per inquisitorem prouincie Cathelonie eiusdem ordinis, tempore quo [*f. 437v*] dictus dominus Benedictus erat constitutus in minoribus, postquam idem Benedictus assumptus fuit in papam, voluit et habuit prefatos originales qui vltius visi non fuerunt, imponens silentium dicto officio inquisitionis prefate prouincie super dictis processibus, et in premium prefatum Vincencium assumpsit in suum confessorem.

«Interrogatus in causa respondit ipse testis quod vidit certos alios processus factos contra ipsum dominum Benedictum in quibus inter alia grauia obieciatur de liberatione dicti fratris Vincencii.

«Interrogatus idem testis qualis erat error ipsius fratris Vincencii, respondit ipse testis quia dixit animam Jude, qui tradidit Christum dominum nostrum, fuisse saluatam et hoc dixit in publico sermone et hec erant publica et famosa in Auenione et locis vicinis.

«Interrogatus idem testis quid sit publica vox et fama, respondit ipse testis quod publice et famose dictum per multos homines vtriusque sexus».

13. EUBEL, I, 233.

3.9. *Card. Jean de Brogny (1385-1426)*¹⁴

[f. 437v] «Die iouis tricesima die mensis maii examinatus Reuerendissimus in Christo pater et dominus dominus Johannes Episcopus Ostiensis sacrosancte Romane (*sic*) Cardinalis et vicecancellarius vulgariter dictus Vivariensis, testis pro parte dictorum promotorum in huiusmodi causa productus, receptus, iuratus et admissus, qui coram dictis dominis Bertrando, Abbate monasterii de Podiobonicis, et Matheo Canygi, commissariis et examinadoribus prefatis, et per nos, notarios supradictos, interrogatus idem testis quid sibi constaret de contentis in dicto articulo, respondit testis et dixit quod vidit et audiuit quendam inquisitorem heretice prauitatis de Cathelonia sibi conquerentem et dicentem quod dominus Benedictus tunc nouiter in papam assumptus, habere voluit quendam processum per dictum inquisitorem factum contra quendam dominum confessorem ipsius Benedicti, et post dominus benedictus detinebat dictum processum, sic quod non poterat iusticia fieri de confessore predicto».

3.10. *Card. Pierre de Thury (1385-1417)*¹⁵

[f. 438v] «Eadem die iouis tricesimna supradicti mensis maii fui examinatus Reuerendissimus in christo pater et dominus dominus Petrus, sancte romane ecclesie Cardinalis vulgariter de Tureyo nuncupatus, testis pro parte dictorum promotorum in huiusmodi causa productus, receptus, iuratus et amissus, qui coram dictis domino Bertrando, abbate monasterii de Podiobonicis, et Matheo Canygi, commissariis et examinadoribus prefatis, et per nos, notarios supradictos, interrogatus in dicta sacristia fratrum Carmelitarum prout infra sequitur.

«Et primo super primo dictorum articulorum articulo incipiente *Postquam* etc., interrogatus idem dominus Cardinalis testis quid sibi constaret de contentis in dicto articulo, respondit idem dominus cardinalis testis et dixit se audiuisse a multis de quodam fratre, confessore domini Benedicti, contra quem facti erant certi processus per quendam inquisitorem heretice prauitatis de Aragonia, et quod dominus Benedictus fecit sibi apportare processus illos quos proici fecit in ignem. Aliud dicere nesciuit idem dominus testis [f. 439r] de in eodem articulo et aliis articulis contentis».

Als armaris de l'Arxiu Secret del Vaticà on es guarda documentació del Cisma d'Occident hi pot haver més documentació —inèdita— sobre el plet Eimeric-Ferrer. Difícilment serà més substantiva que la que avui es coneix.

14. EUBEL, I, 27.

15. EUBEL, I, 27.

II. ELS PERSONATGES

Hem començat pel final, per la desaparició del procés, un drama feliçment avortat. Queden les preguntes: Perquè Benet XIII hauria actuat d'aquesta manera? Què va poder moure Eimeric a processar sant Vicent?

L'acció del drama se situa a Avinyó. L'any és el de l'elecció de Benet XIII: 1394. Els *drammatis personae* són tres: Vicent Ferrer,¹⁶ Eimeric, Benet XIII.

La Quaresma de l'any 1391 (o del 1392), doncs, Vicent Ferrer va predicar, no se sap on, que també Judes va assolir el perdó de Crist.¹⁷

És molt probable que el text d'aquest sermó no hagi estat transmès ni en esquema ni de cap altra manera, ni en llatí ni en català.¹⁸ Si volfem, per tant, avançar per camins que s'esborren, plens de pedres girelles, cal anar amb peus de plom i a passes petites.

16. Per a una biobibliografia actualitzada sobre Vicent Ferrer, cf. Philip DAILEADER, *Saint Vincent Ferrer. His World and Life: Religion and Society in Late Medieval Europe*, New York, P. Macmillan 2016; n'hi ha traducció al català, publicada per l'Acadèmia Valenciana de la Llengua i la Universitat de València, València 2019.

17. La rehabilitació o salvació de Judes fou defensada per una secta caïnita al segle II pC. També la defensà més tard Klopstock en el seu *Messias* (1773). S'hi afegiren Goethe, Richard Wagner, E. Renan, Petrucelli della Gattina, G. Bovio i altres. Per a la qüestió, cf. *Reallexikon für Antike und Christentum*, XIX, 146, 972-982; TRE XVII, 296-304.

18. Hom en busca vanament el rastre en els estudis de J. PERARNAU consagrats als sermons vicentins: *Les primeres 'reportationes' de sermons de st. Vicent Ferrer. Les de Friedrich von Amberg, Fribourg, Cordeliers, ms. 62; Els manuscrits d'esquemes i de notes de sermons de sant Vicent Ferrer; Sobre el manuscrit de València, Col·legi del Patriarca, amb sermons de sant Vicent Ferrer; Algunes consideracions sobre els tres primers passos dels sermons de sant Vicent Ferrer; Aportació a un inventari de sermons de sant Vicent Ferrer: temes bíblics, títols i divisions esquemàtiques*, dins «Arxiu de Textos Catalans Antics», 18 (1999), 63-811. Per a la bibliografia posterior sobre els sermons vicentins, hom pot veure el treball de Tomàs MARTINEZ ROMERO, *Vint anys després: Notes bibliogràfiques per a un centenari*, dins «Anuario de Estudios Medievales», 49-I (2019), 3-12; Francisco M. GIMENO BLAY, *Modelos de transmisión textual de los sermones de San Vicente Ferrer: la tradición manuscrita*, dins *ib.*, 137-169. Sobre els darrers temps de la predicació de Vicent Ferrer, hom pot veure Paul-Bernard HODEL, *Sermons de saint Vincent Ferrer à Estavayer-le-Lac en 1404 (édition critique et traduction du text inédit)*, dins «Mémoire dominicaine», 2 (1993), 149-192 Pedro Manuel CÁTEDRA GARCÍA, *Sermón, Sociedad y literatura en la Edad Media. San Vicente Ferrer en Castilla (1411-1412). Estudio bibliográfico, literario y edición de los textos inéditos*, Valladolid 1994; *Fray Vicente Ferrer y la predicación antijudaica en la campaña castellana (1411-1412)*, dins «Qu'un sang impur ...», 19-46; *Ultimos restos de la predicación castellana de san Vicente Ferrer*, dins «Estudios Fernando González Ollé», 285-302; Franco MORENZONI, *La prédication de Vincent Ferrier à Montpellier en décembre 1408*, dins «Archivum Fratrum Praedicatorum», 74 (2004), 225-271; Paul-Bernard HODEL – Franco MORENZONI (eds.), *Mirificus praedicator: À l'occasion du sixième centenaire du passage de saint Vincent Ferrier en pays romand. Actes du colloque d'Estavayer-le-Lac, 7-9 Octobre 2004*, Roma, Istituto Storico Domenicano 2006; a les pàg. 285-302, MORENZONI hi publica *Vincent Ferrier et la prédication mendiante à Genève au xv siècle*; del mateix MORENZONI, *Les prédicateurs et leurs langues à la fin du Moyen Age*, dins «Zwischen Babel und Pflingsten. Sprachdifferenzen und Gesprächsverständnis in der Vormoderne», 501-518».

Indirectes i mediatitzades, les fonts informen de tres fets: *a*) Sant Vicent va predicar el perdó de Crist a Judes;¹⁹ *b*) per aquest motiu Eimeric va processar sant Vicent en matèria de fe, amb sentència condemnatòria;²⁰ *c*) sant Vicent va apel·lar a la Cúria Romana contra la sentència inquisitorial. No tenim el sermó, no tenim el procés, no tenim el recurs ni les al·legacions de sant Vicent, que, en tot cas, devien acompanyar la paperassa del procés. Tampoc no hi ha cap document escrit del cardenal Pero de Luna / papa Benet XIII deixant el procés d'Eimeric sense efecte. Les informacions de tot l'afer són indirectes i purament circumstancials: sorgeixen quan una facció eclesiàstica, atada per una potència política (França), es vol treure de sobre el papa elegit a Avinyó el 1394.

Com que contra Benet XIII tot fallava —i «tot» aquí vol dir la sostracció d'obediència de França el 1398,²¹ restituïda el 1403—, els eclesiàstics contraris a l'obstinació del papa Luna van assajar contra ell l'argument d'acusar-lo d'heretgia, perquè un papa herètic deixa d'ésser papa *ipso facto*. Amb aquest argument, que França ja havia explotat cent anys abans, a través dels Colonna, contra Bonifaci VIII en el més aspre de les lluites entre el papat i la corona gal·licana, es volia resoldre una qüestió on hi confluien elements de tota mena, essent el principal —i el més dissimulat— la devaluació de la potestat del papa en el govern temporal d'Europa, sense oblidar el paper tèrbol de França com *ainée de l'Église* i, en el pla de les estructures eclesials, la consolidació de la doctrina teològica de la supremacia del concili sobre el Papa.

Segons la informació del cardenal Giffoni, la cúria va diputar els cardenals Nicolau de Brancaccio (de Brancatiis)²² i Pere de Thury (de Turiaco)²³ perquè resolguessin l'apel·lació de Ferrer. És aleshores quan Pedro de Luna, encara simple cardenal, intervé, demanant al cardenal Brancaccio que deixés en punt mort el procés. Luna viatjava aleshores pel continent, en legació a França (26 febrer 1393 – inici de setembre 1394). Arribat a Avinyó, mor el papa Climent VII i el 8 de setembre del 1394 Luna és elegit i pren del nom de Benet XIII. Segons Giffoni, una de les primeres coses que va fer és demanar el procés inquisitorial contra Ferrer, convocar els jutges de l'apel·lació, és a dir, els cardenals Brancaccio i Tureyo, imposar-los silenci sobre aquella causa i, molt eloqüentment, va fer cremar el procés instruït per Eimeric davant ells.

19. Dels deu testimonis examinats durant el concili de Pisa (cf. supra, I, 3, 1-10), només la meitat esmenten expressament la matèria del procés doctrinal, és a dir, la salvació de Judes predicada per mestre Vicent; l'altra meitat es refereix de manera genèrica a l'heretgia vicentina. L'èmfasi dels testimonis és posat sobre l'actitud de Benet XIII.

20. No era anòmala la imputació d'heretgia contra un predicador: Cf. Franco MORENZONI, *Hérésies et hérétiques dans la prédication parisienne de la première moitié du XIIIe siècle*, dins «1209-2009, Cathares. Une histoire à pacifier?», 2010, 91-108.

21. Cf. *Le vote de la soustraction d'obédience en 1398. Assemblée du clergé de France, Paris, 7 mai-1er août 1398*, París, Éditions du CNRS 1988.

22. Cardenal bisbe d'Alba (1388-1412): EUBEL, I, 26.

23. Cardenal prevere de Santa Susanna (1384-1417): EUBEL, I, 27.

Benet XIII podia, doncs, passar com un *fautor hereticorum*, en protegir algú que la inquisició havia processat i condemnat.

De fet, Benet XIII aplicava al cas de Vicent Ferrer una mesura que seguiria aplicant, contra Eimeric, en el cas dels lul·listes. El papa volia pau i ordre a la seva obediència.²⁴ Els processos en matèria de fe eren delicats, certament, perquè un papa no podia jugar amb temes d'heretgia, però les protestes que una mica de pertot li arribaven contra Nicolau Eimeric li podien alienar voluntats. Benet XIII, molt políticament, neutralitzava l'acció de l'inquisidor i al mateix temps el posava a les seves ordres per a escriure a favor de la seva obediència.²⁵ Pel que fa a Ferrer, era el confessor de Benet XIII, i aquest li havia de confiar anys a venir el gran fet del Compromís de Casp. Com podia deixar caure aquella poderosa personalitat dominicana, prestigi de la seva obediència, ni que fos per una possible o opinable relliscada teològica sobrevinguda en el curs d'un sermó?

Mancats de documentació directa, no podem entrar en les qüestions subjectives que van moure cada personatge a actuar com ho va fer. Pel que fa a Benet XIII, no hi ha cap mena de dubte sobre la intenció política i àdhuc personal que el va dur a afavorir Ferrer. Pel que fa a Ferrer, la seva pasta d'heretge és més que sobiranament dubtosa. L'actitud de Nicolau Eimeric és l'element inquietant de la qüestió.

Vicent Ferrer és un dominicà molt més jove que Eimeric. Aquest l'havia pogut conèixer a Barcelona, on l'any 1368 Ferrer hi estudiava lògica i on a partir del 1372 i fins al 1375 es dedicaria a l'estudi de la Bíblia. Dins l'orde dominicà Ferrer va tenir una carrera pacífica, positiva, de lleu més aviat pujat. Les seves obres filosòfiques —de circumstàncies, com les que va escriure Eimeric de jove, obres lligades a llur activitat pedagògica—, són clares i fins i tot van tenir una certa influència posterior.²⁶ Els anys 1391-1392 Ferrer era dalt de tot dins l'orde dominicà i dins els moviments de les coses terrenals: era

24. Ho donen a entendre els seus enemics quan declararan: «Item postquam ipse Benedictus fuit assumptus ad papatum, cum plures et diuersi essent de diuersis casibus et criminibus hereticalibus accusati et conuicti, eorumque condemnatio et punicio fieri requiretetur secundum criminum et factorum qualitatem, et iudices ad hec deputati seu potestatem habentes vellent ad punicionem et condemnationem ipsorum hereticorum procedere, ipse Benedictus eisdem hereticis fauens eosque sustinens, ipsos expedire et liberari fecit, et processus contra ipsos factos habere voluit ac habuit et retinuit, sic quoc dicti heretici recesserunt et permanserunt impuniti et eorum scripturas heresim concludentes habuit et retinuit. Ex quibus clarissime fautor et defensor hereticorum et heretice prauitatis deprehenditur et de fide non mediocriter suspectus habetur»: Cf. BAV, ms.Ottob. 2356, f. 396r: «*Copia nouorum articulorum*».

25. Al servei de la política de Benet XIII, a Avinyó Eimeric va escriure dos tractats: *Contra emissum in conclavi per papam et cardinales promissorium iuramentum. Et contra epistolam Parisiensium magistrorum* (octubre 1395); *Contra universitatem Parisiensem Dei ecclesiam impugnantem responsiones ad 29 questiones* (octubre 1395).

26. Cf. Josep E. RUBIO, *Una qüestió de lògica en un sermó de sant Vicent Ferrer. El tractat de suppositionibus com a eina interpretativa*, dins «Anuario de Estudios Medievales», 49-I (2019), 243-259, amb bibliografia.

el confessor del futur papa. Eimeric, en canvi, es trobava en el punt d'inflexió definitiu de la seva carrera. Sempre polèmic, aixecant sempre polseguera per on passava, enemistat amb les primeres autoritats del seu país, Eimeric s'havia fet vell i s'havia cremat. L'últim decenni que precedeix la seva mort és dolent per a ell, s'ha de posar a la defensiva, li falla sobretot el suport papal que havia tingut en temps de Gregori XI i del qual s'havia pogut refiar.

Lligat a la causa avinyonesa des del principi, Eimeric no va trencar mai amb Benet XIII, com ho faria més tard Vicent Ferrer. Hi ha indicis que fora de la Corona d'Aragó i en cercles afins a la Inquisició Eimeric tenia fama d'inquisidor diligent i professionalment bo.²⁷ Hi ha molts indicis també de l'orgull d'Eimeric. El fet d'instruir procés en matèria de fe contra un dels homes de confiança del cardenal de Luna, demostra que l'inquisidor no s'aturava davant cap prestigi, per sòlid que fos. Una altra cosa és que calculés adequadament les seves forces. Al capdavant Eimeric solia perdre en tots els terrenys on plantejava batalla: en el seu provincialat tumultuós (1362-1363), en la condemna de Llull (1372-1376), en les seves relacions amb els comtes-reis (1360-1396) i amb Benet XIII.

Eimeric morí el 1399 a Girona, on vivia pràcticament exiliat, al cap de cinc anys de l'elecció del papa Luna. La qüestió del procés eimericià contra Ferrer i la seva enervació per part de Benet XIII fou un *potin* eclesiàstic avinyonès, com tants altres que aquells anys van córrer per les dues cúries *contententes de papatu*. A ningú dels que van fer servir el *potin* vicentí per acusar Benet XIII d'heretgia no li va passar pel cap instruir causa contra Ferrer per la seva antiga prèdica sobre la salvació de Judes, tal com diuen els contradictors de Giffoni. El procés d'Eimeric contra Ferrer ha estat conegut només perquè fou una sageta verinosa disparada contra Pero de Luna en un dels moments forts de les altercacions sobre la qüestió del Cisma, quan França va veure que aquell cardenal que havia jurat seguir la *via cessionis* abans de l'elecció avinyonesa del 1394, un cop papa, no es disposava a cedir res de res.

Semblaria, doncs, que el procés d'Eimeric contra Vicent Ferrer no fou res més que una falconada inquisitorial sense efecte.²⁸ El fet és que en els sermons vicentins transmesos fins a nosaltres, el predicador valencià no tornà a plantejar mai més la possible salvació de Judes. Ben al contrari, afirmà que era a l'infern de totes totes:

«Judes Scarioth no havia la creença? Sí, que les malalties curave. *Euntes per universum mundum predicate dicentes quia appropinquavit regnum celorum; infirmos cura-*

27. Ho confirma la consulta que el 1395 li fa l'inquisidor de Carcassona, al qual Eimeric respondrà amb el tractat *Contra asserentes beatum Johannem evangelistam fuisse Virginis Marie filium naturalem et quedam alia falsa*: HEIMANN, 197-198.

28. Cal remarcar que en el catàleg de les heretgies que donava Eimeric en la segona part del seu *Directorium* no n'hi va recollir cap sobre la possible salvació de Judes. La prèdica de Vicent Ferrer propugnava la dita salvació podia ésser vista com un error històricament nou, i això pot haver estat el motiu de fons pel qual l'inquisidor va instruir el procés.

te, mortuos suscitare (*Mat. X^o capitulo*). Après fo bategat; açò diu sent Agostí (*super Iohannem*): que Jesuchrist de la sua mà lo bategà a ell e a tots los apòstols. Mas, emperò, Judes dapnat és, hoc dels pus dapnats que sien en infern...».²⁹

El fet d'haver cremat el procés contra Vicent Ferrer constituïa l'any 1398 una arma llancívola contra Benet XIII i, per als seus adversaris, era una prova plausible del seu caràcter de fautor de l'heretgia. Vol dir també que una doctrina que volia estendre a Judes la salvació de Crist era una especulació mal rebuda en els cercles eclesiàstics de l'època. Ferrer no serà per això ni inculpat ni disculpat en el transcurs de la polèmica cismàtica. Tanmateix en els sermons conservats sembla haver pres nota de la censura eimericiana i queda ben desmarcat d'una seva opinió anterior.

Això porta a pensar que en referència a la salvació de Judes l'actitud d'Eimeric fou radicalment diferent de la de Ferrer. Eimeric, com és sabut, considerava que qualsevol error en matèria de fe constituïa una heretgia. Eimeric prescindia de contextos, de gèneres literaris, del moment concret en què un possible error en matèria de fe es podia introduir en un discurs, conscientment o no. L'inquisidor Eimeric era un materialista de la proposició errònia: un cop constatada, procés obert, fos contra qui fos. Al seu torn, els estudis cada cop més afinats sobre els recursos oratoris vicentins han posat en relleu l'habilitat del predicador dominicà mesclant els elements doctrinals que volia inculcar amb recursos narratius inventats.³⁰ Aquests darrers, amb molta o poca base escripturària, servien per a donar força dramàtica —intensitat passional inclosa— a la inculcació dels punts doctrinals que el predicador pren com a matèria del seu sermó. Per moure un pecador empedernit a penitència, o per a ponderar la salvació universal cristiana, quin recurs millor que insinuar/inventar *ocasionalment* l'arrepentiment i salvació del mateix Judes, pecador per antonomàsia?

Com fos, en la transmissió dels sermons ferrerians no s'hi constata cap al·lusió a la salvació de Judes. Tampoc en els manuscrits del *Directorium Inquisitorum* no hi ha cap afegitó sobre la pretesa heretgia vicentina. Sembla, doncs,

29. *Sant Vicent Ferrer. Sermons. Volum primer*, a cura de Josep SANCHIS SIVERA, Barcelona, Editorial Barcino 1932, 99-100: (Sermó IX Feria V post octavam Ascensionis). D'un divendres sant no hi ha sermó perquè el reportador no parava de plorar: «[XLVIII] [DIVENDRES SANT] [dia 21 d'abril] *Die veneris sancta non valuit scribere sermonem propter fletum*»: Josep SANCHIS SIVERA, *Quaresma de Sant Vicent Ferrer predicada a València l'any 1413*, Barcelona, Institució Patxot 1927, p. 296. Un altre divendres sant, Ferrer tenia Judes per condemnat: «... quasi dicat: miser, cogita damnationem tibi hodie paratam...»: *Feria VI in Parasceve. Sermo unicus*, dins SANCTI VICENTII FERRARI *Opera Omnia*, t. I, Valentiae M DC XCIII, 762. Thema: *Nos legem habemus et secundum legem debet mori*, Joan 19 (PERARNAU, *Inventari*, n° 584). Ni un mot sobre el suïcidi de Judes en Clovis BRUNEL, *Le sermon en langue vulgaire prononcé à Toulouse par saint Vincent Ferrer le vendredi saint 1416*, dins «Bibliothèque de l'École des Chartes», 111 (1953), 5-53.

30. N'ha donat una mostra esplèndida Pietro DELCORNO, *Catechesi e drammatizzazione: lo Spirito Santo nei sermoni di Pentecoste di Vicent Ferrer*, dins «Anuario de Estudios Medievales», 49-I (2019), 75-101.

que després de la intervenció de Benet XIII tant Ferrer com Eimeric pleguen veles i tanquen la qüestió.

Morts tots els protagonistes de l'episodi, quan es plantejarà la canonització de sant Vicent, la seva topada amb la inquisició hauria pogut constituir un obstacle seriós per a dur endavant la causa. És difícil calcular si aquest obstacle hauria estat tan gran com ho podia ésser l'obstacle dels anys passats al servei del cismàtic Benet XIII. Heretgia i cisma són delictes majors en el camp de la fe i de la disciplina eclesiàstiques. Pel que fa a l'heretgia, la crema del procés fou oportuna. Pel que fa al cisma, sant Vicent al final l'abandonà. Ni una cosa ni l'altra no obstaren la canonització de Vicent Ferrer, i els dominicans es van donar traces i manyes perquè la memòria del procés eimericià no entelés la santedat vicentina.³¹

Com a sortida d'un conflicte medieval en matèria de fe, la solució fou sens dubte intrèpida. Llàstima que, anys a venir, no fes escola!

31. Darrerament ha tractat la qüestió amb tacte i competència Laura ACKERMAN SMOLLER, *Power and the Holy: Political and religious interests in the canonization of Vicent Ferrer*, dins «Anuario de Estudios Medievales», 49-I (2019), 261-286.